

El llegat pedagògic de Jaume Trilla i Bernet:
la força del qüestionament

Asun Llana
Ana M. Novella (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

COLLECCIÓ
HOMENATGES

67

El llegat pedagògic de Jaume Trilla i Bernet:
la força del qüestionament

El llegat pedagògic de Jaume Trilla i Bernet:
la força del qüestionament

Asun Llena
Ana M. Novella (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Sumari

Presentació: «Llegir, pensar i escriure», per <i>Jordi Garcia Farrero</i> i <i>Cristina Galván Fernández</i>	9
Idees simples, per <i>Jaume Trilla i Bernet</i>	13

CURRÍCULUM I TRAJECTÒRIA

<i>Destruam et aedificabo</i> . En reconeixement de l'amic, el pedagog i el ciutadà Jaume Trilla, per <i>Josep M. Puig Rovira</i>	37
Jaume Trilla en el Grup de Recerca en Educació Moral (1990-2010), per <i>Maria Rosa Buxarrais</i>	49
Fins i tot un GPS necessita l'orientació d'algú. Un impuls per començar a navegar, per <i>Grup de Pedagogia Social per a la Inclusió</i> i <i>la Cobesió Social – Miquel Gómez</i>	53
La lògica cartesiana al poder, per <i>Antonieta Carreño Aguilar</i>	57

LLEURE

Lleure educatiu: una mirada retrospectiva i reptes de futur, per <i>Txus Morata</i>	63
Jaume Trilla, la referència constant, per <i>Antoni Tort i Bardolet</i>	75
El professor Trilla des de l'animació sociocultural, per <i>Aina Calvo</i>	79

CIUTAT EDUCADORA I ALTRES ESPAIS NO FORMALS

De la ciutat educadora i de l'escola a la ciutat educadora, per <i>Miquel Martínez</i>	85
Jaume Trilla, el mestre, per <i>Joan Domènech Francesch</i>	93
En Jaume i la literatura o la literatura i en Jaume, per <i>Núria Obiols Suari</i>	97
De Jaume Trilla y de las imágenes... (O del anhelo de una historia gráfica de la escuela y la educación), per <i>Felix Santolaria</i>	101

PARTICIPACIÓ I INFÀNCIA

Bienvenido, Jaume!, <i>per Francesco Tonucci</i>	109
Amb ulls d'infant, <i>per Carme Bosch Vila</i>	115
Infancia, participación y municipio. Ciudadanía activa en la toma de decisiones, <i>per Ana M. Novella</i>	119
La participació infantil situada en un marc d'interdependències: més enllà de la dicotomia infants-adults, <i>per Ingrid Agud</i>	125

TEORIA DE L'EDUCACIÓ

Trilla(r) la pedagogía, <i>per Fernando Gil Cantero</i>	131
Una epístola con ciertas pretensiones, <i>per Luis Nuñez Cubero</i>	145
Jaume trilla, el autor y el colega en la teoría de la educación, <i>per Gonzalo Jover</i>	151
Entré en el mundo circundante de Jaume Trilla una noche de otoño de 1979, <i>per Joaquín García Carrasco</i>	155
La valentia de pensar i estimar: una mirada a la pedagogia d'en Jaume, <i>per Ana Ayuste</i>	161

JOVENTUT I EDUCACIÓ SOCIAL

Jaume Trilla i la formació de professionals de joventut, <i>per Pere Soler-Masó, Mònica Figueras-Maz, Oriol Romani,</i> <i>Rafael Merino i Anna Planas-Lladó</i>	167
Aportacions a l'educació social, <i>per Xavier Úcar</i>	181
Fotomatón de urgencia de Jaume Trilla, <i>per Toni J. Colom Cañellas</i>	185
Humus, <i>per Carles Vila Mumburú</i>	187
D'una invitació a una reflexió: joventut, educació i lleure, un triangle per a la participació, <i>per Asun Llana</i>	191

EPÍLEG: EL JAUME POLEMISTA

Jaume Trilla, un polemista exigent i pacient, <i>per Jaume Carbonell Sebarroja</i>	197
Agraïments i dedicatòries	205

Presentació:
«Llegir, pensar i escriure»

JORDI GARCIA FARRERO
CRISTINA GALVÁN FERNÁNDEZ*

És evident que hi ha idees que aconsegueixen desafiar el pas del temps en determinats col·lectius de persones. També passa una cosa semblant amb alguns llibres: és quan passen a anomenar-se clàssics i, per sempre més, són mereixedors de ser llegits o, tal com sentència tan encertadament Italo Calvino (2017), rellegits. El cas és que aquestes llambregades fugaces i d'aparença simple poden passar de generació en generació fins a afaïçonar, en el nostre context, una determinada manera de ser professor universitari malgrat que els nostres temps puguin ser tan canviants. O almenys això és el que ens diuen. Afortunadament, el Departament de Teoria i Història de l'Educació no és cap excepció i, d'ençà de la seva constitució (1986), disposa d'un bon repertori d'idees que cal tenir ben presents perquè no caiguin en l'oblit i per mantenir vigent un tipus de tarannà universitari. Lògicament, «llegir, pensar i escriure» ocupa un lloc important en aquesta mena de caixa negra del Departament que ara volem destacar, tot fent un reconeixement de la seva autoria, en aquesta obra que teniu a les mans, per tal d'homenatjar la persona i l'obra pedagògica del professor i company Jaume Trilla.

Val a dir que aquesta idea s'ha transmès principalment a través de converses formals i informals en el marc del Departament i, per extensió, de la Facultat. No hi ha dubte que és un element clau per entendre la seva persistència. Tot i així, també podem trobar-hi al·lusions, tal com el mateix professor Jaume Trilla ens va fer saber molt amablement, en algun dels textos publicats al llarg de la seva trajectòria acadèmica, que començà el curs 1976-1977. En un text titulat «Hacer pedagogía hoy», que és el resultat d'una conferència

* Jordi Garcia Farrero és director del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona i Cristina Galván Fernández n'és la secretària acadèmica.

impartida en un congrés celebrat a la Universitat Complutense de Madrid per commemorar el centenari de la creació de la primera càtedra de pedagogia a les universitats espanyoles amb el nomenament de Manuel Bartolomé Cossío (1904), hi podem llegir els mots següents:

Ya sabemos que el método es fundamental en la producción de conocimiento, sobre todo si éste ha de ser científico o al menos pasar como tal. Tanto es así que, para algunos, es más importante el método que los contenidos, resultados, objetivos o el propio sentido de lo que se hace. El método que he utilizado en este caso es muy sencillo de explicar: ha consistido fundamentalmente en leer, pensar y escribir, a veces en este mismo orden y a veces mediante otras combinaciones (Trilla, 2005, p. 289).

El plantejament queda clar i no hi ha dubte que els resultats d'aquest mètode poden ser consultats en la seva extensa obra publicada, que parteix de l'àrea de la teoria de l'educació i sota la influència d'una pedagogia crítica presenta un compàs epistemològic d'una obertura considerable (educació dins i fora de l'escola; llibres escolars; educació en valors; democràcia i participació ciutadana; figura de l'educador social; animació sociocultural; jove; moda reaccionària a l'educació). Són pàgines i pàgines en les quals pensar i escriure queden entrecreuat per mitjà d'esquemes molt ordenats i traçats per diferents taxonomies que miren d'estar al corrent de la situació educativa sense esquivar les qüestions considerades polèmiques. L'exercici no és solitari, perquè va acompanyat d'un diàleg constant amb una munió d'autors i textos, com es pot copsar per la quantitat de citacions i referències bibliogràfiques. La literatura tampoc no queda al marge d'aquesta cartografia intel·lectual per reflexionar sobre l'elaboració del coneixement pedagògic i, en aquest sentit, recordem que en la pedagogia narrativa Trilla distingeix dos tipus de narracions, a pesar de la seva heterogeneïtat: les realitats educatives trobades en la literatura que parteixen de la ficció (la pedagogia dels escriptors) i totes aquelles altres que els pedagogs han expressat de manera narrativa amb algunes llicències literàries (la literatura dels pedagogs) (Trilla, 1994).

En fi, realment «llegir, pensar i escriure» és una idea valuosa perquè indica un camí amb tres moviments molt potents i amb totes les combinacions d'ordre possibles, tal com ha estat dit, que donen la possibilitat d'assolir maduresa en un sentit universitari. El llibre com a objecte i expressió cultural queda situat, doncs, en el centre per tal de poder acomplir la docència i la

recerca universitàries de manera rigorosa. Volem concloure aquest breu reconeixement tot reproduint el fragment següent perquè sostenim que el nostre homenatjat acaba de reblar el clau, pel que fa el sentit complet que dona a aquesta idea, mentre presenta l'obra de Joaquim Franch entès com un *pedagog complet* (relació teoria-pràctica):

[...] reflexió pedagògica alimentada per dues fonts: la realitat i els llibres que funcionen independentment l'una de l'altra: les lectures li ofereixen conceptes i models que li serveixen per interpretar accions, processos i, les experiències, atorguen sentit i contingut a les lectures i teories (Trilla, 2018, p. 31).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CALVINO, I. (2017). *Per què llegir els clàssics*. Barcelona: Edicions 62.
- FRANCH, J. (2018). *El lleure com a projecte*. Estudi introductori de Jaume Trilla. Vic: Eumo.
- TRILLA, J. (1994). «Pedagogías narrativas». A: LARROSA, J. (ed.). *Trayectos, escrituras, metamorfosis (La idea de formación en la novela)*. Barcelona: PPU, p. 107-128.
- (2005). «Hacer pedagogía hoy». A: RUIZ BERRIO, J. (ed.). *Pedagogía y educación ante el siglo XXI*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, p. 287-310.
- (2010). «Las pedagogías narrativas en la formación de los educadores sociales». A: MOREU, A. C.; PRATS, E. (coords.). *La educación revisitada: Ensayos de hermenéutica pedagógica*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 433-464.
- (2018). «Estudi introductori». A: FRANCH, J. *El lleure com a projecte*. Vic: Eumo, p. 11-60.

Idees simples

JAUME TRILLA I BERNET*

Els agraïments sovint es deixen per al final. Avui prefereixo esmentar-los al principi, ja que em fa por que després, amb les presses per acabar, no els hagués de liquidar massa ràpid.

El primer agraïment ha de ser per a la direcció del Departament de Teoria i Història de l'Educació, en Jordi i la Cristina, que han organitzat aquest acte.

Haig d'agrair també a les companyes i companys del Departament tot el temps compartit a la casa. En especial, a tots els qui en algun moment hem col·laborat en la docència, en recerques, publicacions o feines de gestió (gràcies, Antonieta). I hi haig d'afegir, igualment, totes les persones amb les quals hem compartit passadissos, encara que sigui per parlar del Barça i, fins i tot, de l'Espanyol, tots dos en hores baixes.

Gràcies al Grup de Recerca en Educació Moral (GREM). Si el GREM no hagués existit, jo no podria explicar algunes de les coses que tot seguit exposaré. També cal que esmenti el Grup de Pedagogia Social (GPS). El meu pas pel GPS ha estat més efímer, però, com els seus membres saben, mai m'he sentit desvinculat de l'educació social.

Tinc un record molt especial d'algunes persones del Departament que ens han deixat sols abans d'hora. Tothom se'n va abans d'hora, però algunes més que altres, com la Laura Rubio, la Pilar Heras, la Montse Fortuny o la Mercè Romans.

En aquests agraïments també vull incloure els membres dels altres departaments de la Facultat. No m'he cregut mai que hi haguessin fronteres infranquejables entre les àrees de coneixement. Abans que de la família de la teoria de l'educació, m'he sentit sempre membre del clan de la pedagogia.

* Jaume Trilla és catedràtic de la Universitat de Barcelona. Aquest text reproduïx la lliçó de jubilació que va impartir l'11 de juny de 2024.

I, ampliant encara més el cercle, com que la vida universitària no es limita mai a la universitat pròpia, vull mencionar també els companys i companyes d'altres institucions amb els quals he compartit tants congressos, projectes, publicacions, estades i altres esdeveniments acadèmics o no tan acadèmics. Concretament, vull esmentar el Màster Interuniversitari en Joventut i Societat. En Pere no em desmentirà si dic que hem treballat molt, però també que ens ho hem passat molt bé. Un record particular per a en Quim Casal.

I deixo per al final el col·lectiu fonamental de la feina acadèmica: els estudiants. Més de quaranta-cinc anys de docència sumen moltíssim alumnes: vull agrair-los la paciència i demanar-los perdó pels rotllos que m'han hagut d'aguantar.

ANEM A LA LLIÇÓ PRÒPIAMENT DITA

Les ocasions com aquesta es presten a mirar enrere. No us ha d'estranyar, doncs, que aquí recuperi coses viscudes, fetes o pensades durant la pila d'anys que fa que soc a la Universitat. Ja veureu, però, que això no s'assemblarà gens a les presentacions de currículum que s'estilen en les oposicions. Com podeu suposar, en aquests moments el currículum m'importa un rave.

Aniré parlant de coses fetes o pensades, abans o ara, sense cap ordre preestablert. Les he anat escrivint a mesura que se m'anaven acudint: una cosa em portava a una altra, sense que la cronologia fos el fil conductor. Serà, doncs, una lliçó sense cap ni peus. Em sembla que tinc una certa mala fama de ser bastant sistemàtic; es diu que m'agrada ordenar, classificar i conceptualitzar. Doncs bé, potser és hora de mostrar que això és veritat a vegades sí i a vegades no.

El títol que he posat a la lliçó és «Idees simples». Potser algú, en veure aquest títol, ha pensat que em dedicaré a criticar les idees pedagògiques *simples* pel fet de ser simples. Ben al contrari: reivindico les idees senzilles, clares i entenedores. La meva intenció és que cap de les coses que explicaré sigui difícil d'entendre. Em fa l'efecte que a vegades compliquem innecessàriament les idees, potser per fer veure que són més profundes, científiques o filosòfiques del que en realitat són.

No sabria dir per què he triat les idees simples que he triat, i tampoc sabria justificar per què començo amb aquesta:

1. *L'escola, tot i ser —sense cap mena de dubte— l'invent pedagògic més rellevant de la història de l'educació, ha rebut més garrotades que cap altra institució social.*

Segurament, entre les crítiques més corrosives que mai s'han escrit sobre la institució escolar hi ha aquestes dues que ara llegiré. Que s'apartin tots els Ivan Illich, Reimers i companyia, perquè qui més maldats ha escrit en contra de l'escola no són pas els teòrics, els filòsofs o els sociòlegs, sinó els narradors.

Es pot dir quelcom pitjor de l'escola que això que confessava Josep Pla en *El quadern gris*?:

Trobar-vos, quan aneu a dormir, amb el llit per fer produeix una certa tristesa. Per mi, però, era igual perquè havia après de fer-me el llit al col·legi. És de les coses més sòlides que hi vaig aprendre —una de les més positives.¹

Que la competència més profitosa que t'ha fornit l'escola sigui la de fer-te el llit, no és pas per saltar d'alegria. I sort en va tenir Josep Pla d'haver estat escolaritzat com a intern, ja que, en cas contrari, ni a fer-se el llit li hauria ensenyat el seu pas pel col·legi.

Però potser el dicteri més brillant —i rancuniós— que mai s'ha escrit en contra de l'escola és aquest soliloqui d'una de les protagonistes de la gran novel·la de Virginia Woolf *Les ones*. És quan la Susan està tornant en tren cap a casa seva per passar-hi les vacances d'estiu:

—És el primer dia de les vacances d'estiu —digué la Susan—. Però el dia encara està enrotllat. No l'examinaré fins que hauré baixat a l'andana, aquest vespre. Ni tan sols no em permetré d'ensumar-lo fins que no ensumi l'aire verd i fred que ve dels camps. Però aquests camps d'ara ja no són els del col·legi [...]. Els homes d'aquests camps fan coses de debò: [...] i allò són vaques de debò, no vaques de col·legi. Però encara tinc als oronells l'olor de fenol dels passadissos i l'olor de guix de les aules. [...] He d'esperar que els camps i les bardisses, els boscos i els camps, [...] i els vagons deixats a les vies mortes, i els túnels, i els jardins dels suburbis amb dones que estenen la bugada, [...] he d'esperar que tot això tapi i enterri ben avall aquest col·legi que he odiat tant.²

1. Josep PLA, *El quadern gris*, Barcelona, Destino, 1977, p. 752.

2. Virginia WOOLF, *Les ones*, traducció de M. Antònia Oliver, Barcelona, La Magrana, 2023, p. 47.

Virginia Woolf ens parla d'una escola que falsifica els camps, les vaques i tot el que toca.

Perquè l'escola també falsifica les preguntes. En la vida normal, fora dels professors ningú no pregunta allò que ja sap. Això ja no ho deia Virginia Woolf, sinó el Miguelito, l'amic ingenu de la Mafalda, quan, amb cara de sorpresa, comentava: «Estoy empezando a sospechar que cuando la maestra pregunta algo no es porque ella no lo sepa». El nano, amb tota la seva innocència, encara no s'havia adonat que els docents sí que solem fer preguntes la resposta de les quals ja coneixem.

Sí, les preguntes dels professors no són preguntes genuïnes. Com tampoc els llibres d'escola són llibres del tot autèntics.

Ara en parlarem una mica més, dels llibres de text, però abans deixeu-me fer un incís.

Es diu que els bons pares han d'estimar-se més els fills que han sortit una mica desvalguts que no pas els més espavilats. Aclareixo que amb això dels fills no parlo per mi, ja que jo no tinc fills, sinó filles; i, sortosament, cap de les dues no ens ha sortit gens desvalguda. Però sí que he escrit uns quants llibres, que també venen a ser, una mica, com fills meus. I, d'aquests fills de paper, n'hi ha dos que, en veritat, sí que m'han sortit una mica desvalguts: poca gent els coneix, han passat pel món amb més pena que glòria, i segurament és per això que els tinc una estima especial.

El primer d'aquests dos llibres tractava, justament, sobre manuals escolars. Però no sobre llibres de text normals i corrents. Tractava sobre llibres d'escola rars, insòlits o fantàstics.

Per exemple, hi sortien llibres de text comestibles. Com els d'un conte popular anglès del segle XVIII que narra la història d'un nano, Giles Gingerbread, que tenia la gran sort que el seu pare, que era bon pastisser, li anava preparant amb pa de gingebre els llibres que havia de fer servir a l'escola. De manera que, a mesura que el Giles s'anava aprenent les lliçons, com a premi es podia cruspir les pàgines corresponents.

Un altre llibre escolar ben curiós —però per motius absolutament diferents— és un que duia per títol *Catecismo patriótico español* i que oficialment va ser declarat llibre de text pel «Ministerio de Educación Nacional» l'any 1939. En aquell format típic de pregunta-resposta, s'hi podien llegir disbarats com aquests:

—¿Cuál es la tierra de España?

—La tierra de España es la mayor parte de la Península Ibérica, colocada providencialmente por Dios en el centro del mundo. [...]

—¿Por qué decís que la lengua castellana será la lengua de la civilización del futuro?

—La lengua castellana será la lengua de la civilización del futuro porque el inglés y el francés, que con ella pudieran compartir esta función, son lenguas tan gastadas, que van camino de una disolución completa.³

És cert que, a més a més de disbarats, en tots els llibres de text, d'una manera o d'una altra, s'hi colen dosis d'ideologia; però no totes les ideologies són iguals.

Per exemple, en un llibre de matemàtiques de l'editorial de l'Escola Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia podíem trobar-hi problemes d'aritmètica com aquest:

Un industrial explotador, cuyo capital, com el de todos los capitalistas, se acumula merced a las privaciones de la clase obrera, ha determinado, contando de antemano con la inconsciencia de sus obreros, rebajar 2 reales a cada una de las 252 piezas que semanalmente le elaboran sus esclavos. Dígase cuánto representa esta rebaja al cabo de un año, cuántos obreros trabajan en su fábrica, sabiendo que cada uno fabrica 6 piezas semanalmente, y cuánto roba a cada obrero.

Ja ho veieu: una manera ben senzilla d'explicar el concepte de *plusvàlua* mitjançant un problema d'aritmètica. Això és el que ara en diríem *interdisciplinarietat*. En aquest cas, matemàtiques i ciències socials juntes.

Aquí tenim, doncs, la segona idea simple de la lliçó:

2. *Tots els manuals escolars són ideològics, però hi ha ideologies i ideologies. I algunes ens agraden més que altres, oi?*

Això de la ideologia en els llibres de text em porta directament al tema de la neutralitat en l'educació.

3. Citat a Josep BENET I MORELL, *Catalunya sota el règim franquista*, París, Edicions Catalanes de París, 1973, p. 339.

Fa anys vaig escriure unes cent pàgines per arribar a la conclusió —no ja simple, sinó banal— que la pregunta sobre si el professorat ha de ser (o no) neutral en qüestions ideològiques, polítiques o religioses, només pot tenir una resposta justa: *depèn*. És a dir, que a vegades s'ha d'intentar actuar de manera neutral i altres vegades de cap manera no s'hauria de ser neutral. Dic que aquesta resposta és banal perquè no serveix per a res. La seva completa inutilitat em va obligar a escriure cent pàgines més per intentar esbrinar quan i com s'ha d'actuar neutralment, i quan i com s'ha d'actuar de manera bel·ligerant o no neutral.

Òbviament, no resumiré ara aquelles dues-centes pàgines. Tan sols mencionaré un cas ben curiós: el de com Paulo Freire, vint-i-cinc anys després de la seva mort i com si hagués viatjat en una màquina del temps, va respondre al president ultradretà del seu país, Jair Bolsonaro.

Ara fa uns anys, quan al Brasil encara governava Bolsonaro, una associació pedagògica brasilera (Escola da Vila) em va convidar a impartir unes sessions en línia sobre el tema de la neutralitat. Pel que em van explicar, el motiu era que el professorat brasiler estava molt inquiet, si no atemorit, a causa d'una sèrie de mesures imposades per aquell govern ultrareaccionari. En una frase que Bolsonaro va publicar a les xarxes socials poc abans de les eleccions que el van dur a la presidència, prometia que si les guanyava entraria «amb un llançaflames al Ministeri d'Educació». I ho va complir. Amb les flames pretenia acabar amb l'adoctrinament polític que, segons ell, es produïa a les escoles brasileres. És per això que, un cop en el poder, Bolsonaro va instaurar un fortíssim control ideològic sobre les escoles a còpia d'amençar amb greus sancions (fins i tot, d'empresonament) el professorat que, segons el criteri del govern, es dedicués a adoctrinar políticament l'alumnat. Es demanava als mateixos alumnes que vigilessin els seus mestres i, si era el cas, els denunciessin. No és pas estrany que el professorat estigués espantat.

Segons la demagògia de Bolsonaro, les escoles havien de ser rigorosament neutrals. Tan *neutrals*, direm de passada, com això que deia una notícia de l'època: «El gobierno ultraconservador de Jair Bolsonaro propone colocar a la Biblia en el centro de la enseñanza» (J. Arias, *El País*, 23/3/2019). I el cas és que allò que en realitat volia impedir Bolsonaro amb la seva falsa neutralitat era que a l'escola es parlés de temes com el feminisme, els drets de les persones homosexuals o la gent que passa gana. En definitiva, el que s'estava prohibint era l'educació en els valors fonamentals de la democràcia i la defensa de drets humans elementals.

L'altra cosa que Bolsonaro explícitament va voler destruir amb el seu llançafomes fou el llegat pedagògic de Paulo Freire. Freire fou empresonat i es va haver d'exiliar com a conseqüència del cop d'estat de 1964, que va instaurar una llarga dictadura militar al Brasil. Restaurada la democràcia i quan Freire ja feia molts anys que era mort, Bolsonaro, que potser sentia nostàlgia d'aquella dictadura militar, es va dedicar també a perseguir i denigrar la memòria del gran pedagog brasiler. El millor del cas és que, molt abans que a Bolsonaro se li acudís aquell argument demagògic de la neutralitat, el mateix Freire ja s'hi havia anticipat mostrant-ne la fal·làcia. Aquesta és, doncs, la tercera idea de la lliçó de Freire:

3. Hi ha una neutralitat tramposa i falsa: la dels que no volen perdre el dret d'usar la seva no neutralitat a favor seu.

La indignitat protagonitzada per Bolsonaro amb la figura de Paulo Freire és una prova més de la vigència actual del gran pedagog. Si encara provoca tant de rebuig en aquesta gent, és que el seu pensament segueix essent ben viu i necessari.

Bé, amb l'excusa de Bolsonaro he pogut parlar de Paulo Freire. Alguns ja sabeu que Freire ha estat important per a mi. Primer, i sobretot, pel fet de la seva investidura, l'any 1988, com a doctor honoris causa per la nostra universitat. Així, ja teniu Freire, al Paranimf, rebent el birret de mans del rector Bricall i acompanyat pel Dr. Miquel Martínez, aleshores degà de la Facultat de Pedagogia. I teniu també a la pantalla una imatge de les quartilles on Freire duia escrit el seu discurs d'acceptació. Unes quartilles que va tenir la generositat de regalar-me i que jo, com a bon fetitxista que soc, conservo com un veritable tresor.

Freire, sense que ell en tingués cap culpa, també ha estat important per a mi pel fet que, ara fa pocs anys, unes persones van intentar instrumentalitzar la seva memòria en contra meu. Però d'això no en diré res, ja que no som aquí per parlar d'infàmies i mesquineses.

Haver esmentat Freire em porta a recordar altres grans pedagogs que he tingut la sort de conèixer personalment: el filòsof de l'educació polonès Bogdan Suchodolski, que va ser entre nosaltres per presentar la versió catalana d'un dels seus llibres, que vaig tenir el privilegi de prologar; l'italià Francesco Tonucci i el català Joaquim Franch, dels quals parlaré després; el bon amic andalús José Manuel Esteve, que ens va deixar molt abans d'hora, o el Dr. Ale-